

Z vojenskopolitické analýzy
Pohraniční stráže MNO za období
od XIII. sjezdu KSČ do současnosti

(Vyhotoveno dne 20. března 1970 pod č.j.: PS-001610-28-70)

Rozporuplný vývoj politické situace v Pohraniční stráži od lednového pléna ÚV KSČ 1968 do vstupu spojeneckých vojsk na naše území měl své záporné důsledky na politickou orientaci a v tom smyslu i na bojeschopnost vojsk Pohraniční stráže.

V krizové době, v měsíci červenec-srpen - byla bojeschopnost Pohraniční stráže, chápána ve smyslu schopnosti bránit třídní pozice ČSSR, její příslušnost k socialistickému táboru a spojení se SSSR, jako záštítě bezpečnosti Československa, oslabena. Třeba však dodat, že existovaly značné síly, které byly schopné a ochotné jít na otevřenou konfrontaci s pravicí a kontrarevolučními silami. Pohraniční stráž jako celek, jako ozbrojená složka, se dostala postupně do historicky ojedinělé situace, do protikladu svého funkčního, tj. třídně politického a internacionálního poslání.

Příčiny tohoto stavu nutno spatřovat:

- 1) Ve vnějších faktorech, které zahrnují DUBČEKOVU bankrotářskou politiku pravice v čele strany a od ní se odvíjející celostranický a celospolečenský rozklad.

Dále v působení pravicově oportunistických sil na MNO, HPS ČSLA, VPA atd., od kterých se rozvíjí rozklad ozbrojených sil do Pohraniční stráže vto.

- 2) Ve vnitřních stránkách života Pohraniční stráže, které jsou v dialektické jednotě s vnějšími a spočívají:
- a) v nezvládnutí politické situace v Pohraniční stráží velitelem Pohraniční stráže generálem PEPRNÝM a náčelníkem politické správy Pohraniční stráže plk. KILLEREM. Jímí vytvořený systém ve velení Pohraniční stráže a vedení politické správy PS selhal, v důsledku čehož došlo k rozkladu leninského pojetí jednoty politického a služebního působení na sestavu. Postoje a zodpovědnost dalších členů vedení a velení je nutno objasnit individuálně z hlediska osobní angažovanosti a možného osobního vlivu na existující systém velení a řízení. Politická správa Pohraniční stráže jako ideové centrum selhala a dostala se tak, jako celý stranicko-politický aparát, na pokraj své likvidace. Tento stav velitelství Pohraniční stráže a politické správy Pohraniční stráže se svým způsobem odrazil i ve velení brigád a pol. odd. brigád.
 - b) V důsledku doad neprovedených analýz vývoje v brigádách za toto období není možné v plném rozsahu personifikovat přímé nositele pravicově oportunistických tendencí. Lze však konstatovat:
 - na velitelství Pohraniční stráže se zformovala pravicově oportunistická skupina stojící na platformě kontrarevoluční výzvy "2000 slov". V širším složení jde o 45-47 příslušníků velitelství. V užším pojetí jde o organizátory tzv. "Dopisu 45" - pplk. HOHL, pplk. HRADIL, Plk. LAMAČ. Jejich báze byla v ZO KSČ štábu velitelství Pohraniční stráže. Aktivitu rozvíjela za aktivní pomoci předsedy výboru pplk. PŘIBILA a člena výboru pplk. BEZDĚKA. Tato skupina,

doplněná ještě plk. MOTLEM, sehrála významnou pravicově oportunistickou a antisovětskou úlohu i v srpnových dnech;

- v přípravném výboru KSČ při politické správě Pohraniční stráže se zformovala skupina pravicového zaměření kolem tajemníka přípravného výboru pplk. SUCHÉHO. Za další členy je možno určit pplk. HOLANA, pplk. ŠAFRATU, pplk. LINHARTA. Tato skupina výrazně profiluje přípravný výbor jako orgán nátlaku na velitelství a politickou správu Pohraniční stráže;
- v tiskovém orgánu politické správy Pohraniční stráže "Stráž vlasti" vedeném mjr. HUŤKOU a mjr. BRAVENCEM převládly v roce 1968 pravicově oportunistické, nacionalistické tendence;
- na celostátních stranických akcích Pohraniční stráže se pravicově profiluje zejména pplk. HOLAN 11. bps, mjr. TKADLEČEK 4. bps, mjr. HOLÁNEK 7. bps. Major HOLÁNEK na poradě volených zástupců je pověřen mluvčím za celou delegaci 7. bps a vyjadřuje pravicové stanovisko;
- mjr. SÁMEL od 11. bps, který se současně jako člen celoarmádního přípravného výboru KSČ za PS a později člen ÚV a PÚV zvoleného na nelegálním Vysočanském sjezdu, výrazně svou činnost orientuje do prava.

III. etapa

Politická situace v srpnových dnech v Pohraniční stráží je charakterizována postupným narůstáním a stupňováním protisovětské hysterie. Atmosféra srpnových dnů značně ovlivnila myšlení lidí a promítla se do jejich postojů

a jednání. Příčiny negativního vývoje politické situace v PS nutno posuzovat v kontinuitě vnějších vlivů i vnitřního vývoje Pohraniční stráže před srpnem 1968.

V srpnových dnech základ všeobecné politické dezorientace byl vytvořen Prohlášením předsednictva ÚV KSČ z 20.8.1968. Dezorientační zprávy s tendenčním antisovětským charakterem, šířené různými informačními kanály, jednání a závěry tzv. Vysočanského sjezdu KSČ i netřídní, politicky chybná stanoviska nejvyšších státních orgánů a jejich představitelů nacházely ve vytvořené atmosféře značný ohlas, byly v Pohraniční strážích nekriticky přijímány a protisovětské tendence dále prohlubovaly. Konečně i oslabení vlivu vyšších orgánů (MNO, HPS ČSLA) nesprávná stanoviska, šířená zejména celoarmádním přípravným výborem, ale i některá stanoviska vojenské rady MNO a HPS sehrála ve vlivu na vývoj politické situace uvnitř Pohraniční stráže negativní úlohu.

Tyto vlivy, spolu s vnitřní situací PS, formovaly a gradovaly vývoj protisovětské hysterie, nacionální psychozy a od nich odvozené extrémní postoje a projevy na protisovětské platformě.

Mimo těchto negativních vlivů byly i takové, které působily pozitivněji. Byl to například rozkaz ministra národní obrany vydaný bezprostředně po vstupu spojeneckých vojsk na naše území, který ukládal poskytnout pomoc sovětské armádě, rozkaz presidenta republiky a ministra národní obrany č. 13 ze dne 22.8.1968 vyzývající k zachování rozvahy a klidu i některé pokyny náčelníka HPS vydané v srpnových dnech.

V těchto dokumentech sice nebylo vyjádřeno třídně vyhraněné, politicky jednoznačné stanovisko k situaci, přesto vyzývaly ke klidu, rozvaze a jejich důsledné plnění mohlo zabránit krajním antisovětským projevům.

V důsledku narůstání vnějších negativních vlivů, hlavně však vnitřních příčin, politické slabosti a neprincipelnosti odborného i politického vedení, nátlaku pravicových sil uvnitř složky, byl vliv pozitivní orientace vyšších služebních a stranicko politických orgánů značně paralyzován a postupně zcela potlačen.

Po pravdě je třeba říci, že postupem doby opět i za pomoci vyšších orgánů velení a politického vedení, respektive některých jejich představitelů, antisovětská hysterie se v Pohraniční strážce projevila v názorové oblasti a vyústila v konkrétní činy, z nichž mnohé lze kvalifikovat jako rozporné s platnými řády, rozkazy a zákony.

Růst protisovětské hysterie se projevil v přijímání rezolucí, ve ztotožnění se se závěry tzv. Vsočanského sjezdu, ve zpracování a odesílání protisovětských rezolucí zastupitelským úřadům socialistických států, aktivním antisovětským profilováním Pohraniční strážce na veřejnosti, ve zpracování a šíření letáků a časopisů s vyhraněnými protisovětskými postoji uvnitř sestavy i mimo ni.

Protizákonný charakter je zřejmý zejména u těch opatření, která jsou neslučitelná s podstatou existence Pohraniční strážce a jejím hlavním posláním. Šlo zejména o nezákonné převody přes státní hranice u 15. a 7. bps, uskutečněné za pomoci příslušníků Pohraniční strážce, dále budování převodového kanálu u 15. bps a další.

Byla rovněž organizována řada protisovětských opatření obranného provokačního charakteru. (Příprava výjezdů na záložní velitelská stanoviště, zneužití techniky a spojovacích prostředků, hanobení státních symbolů Sovětského svazu, odmítání jednání se zástupci sovětských vojsk, zkreslování výsledků ochrany státních hranic u 15. bps a podobně.)

Stejným hlediskem nutno posuzovat i úpravy textu přísahy, zásobování územních stranických orgánů pro případ "ilegality", utajování jejich dokumentace, ukryvání delegátů tzv.

Vysočanského sjezdu KSČ a podobně.

Za závažné vnitřní příčiny narůstání protisovětských tendencí uvnitř Pohraniční stráže i v průběhu srpnových dnů 1968 nutno považovat politickou slabost, neprincipielnost odborného a politického vedení. To je zřejmé zvláště v obsahu činnosti velení Pohraniční stráže a vedení politické správy; tento rys je zřetelný i v obsahu řídicí činnosti velitelských, stranicko-politických orgánů brigád.

V srpnových dnech lze hovořit o rozkladu systému řízení, velení i politického vedení v celé struktuře Pohraniční stráže. Výrazně se tento proces promítl na vyšších stupních (velitelství PS a velitelství brigád). Neprojevilo se v plném rozsahu na nejnižším stupni, pohraničních rotách, které se ve většině vyznačovaly pevnější politickou stabilitou. Naprostá většina pohraničních rot i přes složitou politickou situaci úkol ochrany státních hranic zabezpečovala.

Za základní projev těchto tendencí nutno považovat antisovětskou orientaci, která se v obsahu řízení, velení i politického vedení stala v těchto dnech převládajícím prvkem.

Z dokumentů velení PS i vedení politické správy ze srpnových dnů je jasné a zřejmé, že tyto řídicí orgány Pohraniční stráže zaujímaly netřídní, nacionalistická a antisovětská stanoviska k srpnovým událostem. Tímto směrem orientovaly i podřízené stupně. Ustupovaly před nátlakem antisovětských sil a objektivně se dostaly na stejnou protisovětskou platformu s pravicově oportunistickými silami.

Jen na velitelství PS bylo během srpnových dnů přijato 10 různých protisovětských a nacionalistických rezolucí a prohlášení. Některá z nich byla přijímána na shromáždění všech příslušníků velitelství, další byla koncipována jako

stanovisko velitele, náčelníka politické správy, předsedy přípravného výboru PS k událostem těchto dnů. V podobném duchu byla přijímána prohlášení a rezoluce na nižších řídicích stupních. Většina přijímaných rezolucí byla odesílána nejvyšším státním a stranickým orgánům a jejich představitelům, předávána podřízeným útvarům a některá z nich šířena i na veřejnosti.

V činnosti velení PS i vedení politické správy byla snaha tlumit vášně, zužovat prostor pro krajnosti. Je však skutečností, že se tento zámysl nepodařilo realizovat. Nejexponovanějším antisovětským a pravicově oportunistickým silám se podařilo ovládnout politicky situaci a dotlačit velitelství PS na stále výraznější protisovětskou platformu. Tyto síly patřily iniciátorům většiny rezolucí na velitelství, rozhodujícím způsobem se podílely na jejich tvorbě, zneužívaly atmosféry všeobecné dezorientace a protisovětských nálad, dále je svou činností prohlubovaly. Šířily nedůvěru k vedoucím služebním i politickým funkcionářům, organizovaly morální, psychický nátlak na většinu příslušníků velitelství. Tyto síly např. zneužily i dosud neobjasněného setkání gen. PEPRNÉHO se s. ŠALGOVIČEM, které se uskutečnilo 20.8.1968 ve večerních hodinách. Soudruh PEPRNÝ sám těmto tendencím napomohl a současně se před nimi rehabilitoval tím, že obsah tohoto setkání bagatelizoval.

Politická nepenost vedoucích odborných i politických funkcionářů, jejich vlastní dezorientace, malá odvaha i schopnost čelit těmto tlakům zapříčinila, že odborné i politické vedení se na velitelství PS dostalo v srpnových dnech pod kontrolu pravicových antisovětských sil, splynulo s ním a svou další činnost rozvíjelo v jejich politických tendencích.

Činnosti velení Pohraniční stráže to lze dokumentovat zejména:

- rozkazy a pokyny velitele PS k zabezpečení ochrany státní hranice a jejich důsledcích.
- rozkazy a pokyny pro styk se spojeneckými vojsky,
- postoji k nejvážnějším protisovětským činům na velitelství PS.

První rozkaz velitele Pohraniční stráže vydaný v srpnových dnech, odeslaný velitelům brigád šifrovkou č.j. 0662-30/68 z 21.8.1968 v 01,50 hodin, byl v souladu s ústním rozkazem ministra národní obrany vydaným bezprostředně po vstupu spojeneckých vojsk na území ČSSR.

Mimo jiné jsou v něm nařízena opatření k zabezpečení ochrany státních hranic, bojové pohotovosti a v bodě 6 tohoto rozkazu se uvádí:

"V případě příchodu sovětských vojsk poskytnout jim maximální pomoc, zabránit střetnutí s nimi a v žádném případě nedovolit incident s těmito vojsky."

Obsah dalších rozkazů a pokynů velitele Pohraniční stráže přesahuje rámec rozkazů nadřízených orgánů a ve srovnání s nimi má výrazné protisovětské zaměření. Například dalším rozkazem velitele PS, odeslaným šifrovkou dne 21.8.1968 v 17,15 hodin všem velitelům brigád, se z bodu 6 předcházejícího rozkazu vypouští stať o poskytování maximální pomoci sovětským vojskům. Je pravděpodobné, že velitel Pohraniční stráže - generál PEPRNÝ toto rozhodnutí změnil pod vlivem aktivizujících se antisovětských sil na velitelství a opět tak, jako několikrát předtím, ustoupil před jejich nátlakem. V duchu upřesněného rozkazu jsou v příštích dnech vydávány brigádám další pokyny velitele PS k omezení styku se zástupci sovětských vojsk, zákaz jejich stálé přítomnosti v objektech brigád ap.

Rozkazy podobného druhu prohlubovaly antisovětské zaměření podřízených útvarů a jednotek, které v některých případech vyústilo v konkrétní protisovětskou činnost tak, jak je uváděno ve všeobecné charakteristice politické

situace v srpnových dnech.

Netřídni, politicky chybné hodnocení situace se také promítá do rozkazů a pokynů velitele PS k zabezpečení ochrany státních hranic. Za politicky nesprávný nutno považovat již rozkaz velitele PS ze dne 23.8.1968. Nařizuje se v něm, aby občané ČSSR, pokoušející se o ilegální odchod do zahraničí, byli po upozornění na možné následky pro narušení zásad hraničního režimu bez postihu vráceni do vnitrozemí. Tento rozkaz lze pochopit ve vztahu k dezorientaci mase občanů, kteří usilovali o odchod z ČSSR (včetně celých rodin). Nelze ho uznat ve vztahu k pravicovým živlům a prominentům kontrarevoluce.

Nejzávažnějšími událostmi, ke kterým v Pohraniční strážii v průběhu srpnových dnů došlo, jsou nezákonné skupinové převody osob přes státní hranice do kapitalistické ciziny za pomoci některých funkcionářů PS. Jsou prokázány (i když ne došetřeny a uzavřeny) trestné činy v souvislosti s organizací nezákonného převodu skupiny TOSEK a spol. příslušníky 15. bps, nezákonného převodu WERICHA a jeho manželky, RATTINGERA se skupinou osob a občanů PLATILA a OBERMAYERA u 7. bps.

Dosud nejsou došetřeny souvislosti nezákonných převodů s instruktážemi prováděnými dne 25.8.1968 některými vedoucími funkcionáři velitelství PS (plk. ŠVIHOVEC, pplk. KELLER, pplk. SOGA) z rozkazu gen. PEPRNÉHO u brigád. Jejich obsahem bylo upozornění velitelům brigád na možnost požadavků některých vedoucích stranických a státních funkcionářů, jimž by hrozilo zatčení, o umožnění ilegálního odchodu do zahraničí. Současně byl vydán pokyn, aby v takových případech se poradili velitelé brigád s územními orgány strany a své stanovisko oznámili velitelí PS k rozhodnutí. Již samotná úvaha, která připouští možnost

nezákonných převodů státní hranice exponenty pravice do kapitalistické ciziny v zájmu tzv. jejich ochrany, jde na nejzákladnější podstatu poslání Pohraniční stráže. Svědčí o hloubce politické dezorientace, naprosté ztrátě třídního vědomí a odpovědnosti funkcionáře, který rozkaz k provedení instruktáže vydal, těch, kteří ho "poslušně" realizovali. Místo kategorického rozkazu k přísnému a jednoznačnému zásahu proti všem podobným snahám se vydává návod, který ve vědomí funkcionářů nižších stupňů tuto možnost nevyklučuje.

V duchu této instruktáže byl umožněn nezákonný přechod u 7. bps (25.8.1968 OBERMAYER a PLATIL, 27.8.1968 RATTINGER se skupinou osob). Pplk. SOGA při instruktáži u 4. bps uváděl, že jde o zájem nejvyšších míst. Rovněž RATTINGER uvedl, že pokyn k ilegálnímu odchodu do zahraničí dostal od vedení tzv. Všečanského sjezdu KSČ s tím, že příslušné pokyny k převádění osob, kterým hrozí zatčení, dostala Pohraniční stráž od ministerstva vnitra. Nelze vyloučit, že instruktáž organizovaná gen. PEPRNÝM k možným ilegálním převodům přes státní hranici, má vazby mimo Pohraniční stráž. V důsledku toho tyto případy budou došetřeny a všechny náznaky návaznosti na civilní prostředí předány k šetření příslušným orgánům. Prošetřit je třeba i činnost plk. VACHTY v souvislosti s telefonickými pokyny k přímému propouštění politických prominentů u 7. a 15. bps.

Nepevnost odborného a politického vedení Pohraniční stráže v srpnových dnech 1968 lze dokumentovat i opatřeními a protisovětským charakterem některých nezákonných činností, ke kterým došlo na VPS. K nejzávažnějším z nich patří:

- sročení příslušníků velitelství Pohraniční stráže na protest proti tomu, že gen. PEPRNÝ dne 21.8.1968 za přítomnosti některých vedoucích funkcionářů přijal a vedl jednání se zástupci sovětských vojsk;

- přípravu výjezdu skupiny důstojníků velitelství PS na tzv. záložní velitelské stanoviště v prostoru Kladno, vyslání důstojnických hlídek s radiostanicemi na přístupy k velitelství, vývoz konzerv do soukromé chaty;
- některé přípravy pro přechod stranických organizací na ilegální formy práce;
- tendence pravicové skupiny na velitelství k vytvoření tzv. stínového, ve skutečnosti vyhraněného pravičáckého odborného a politického vedení;
- souhrn nezákonných opatření proti plk. ČASTULÍKOVÍ Fr., náčelníku agenturně operativního oddělení velitelství;
- ukrytí kamionu dálkové dopravy ČSAD se střelivem v objektu velitelství Pohraniční stráže.

Až dosud nebyly na velitelství Pohraniční stráže všechny okolnosti kolem těchto činností došetřeny, zadokumentovány a uzavřeny. Již z těchto důvodů není možné provést jejich všestranné zhodnocení. Smysl těchto činností nelze posuzovat jinak, než v souvislosti s masovou anti-sovětskou psychozou, která byla v těchto dnech na velitelství Pohraniční stráže převládající. Nelze pochybovat o tom, že opatření, poznamenaná všeobecnou antisovětskou psychozou, měla výrazně protisovětské zaměření, řada činností rozvíjena na velitelství s vědomím velitele Pohraniční stráže nebo na jeho rozkaz, byla v rozporu s rozkazy presidenta republiky, ministra národní obrany a měla nezákonný charakter.

Podstatnou příčinou stupňující se antisovětské atmosféry na velitelství i v celé složce, byla aktivizace pravicových antisovětských sil. Na velitelství Pohraniční stráže se tyto síly organizovaly zejména kolem výboru ZO KSČ

štábu a na této organizační bázi rozvíjely svoji činnost. Za nejaktivnější příslušníky pravicově oportunistické a antisovětské skupiny na velitelství lze stejně jako v předsrpnovém období označit plk. MOTLA, pplk. HOHLA. Z dalších příslušníků velitelství, o kterých je známo, že vyvíjeli aktivní činnost v rámci této skupiny, jsou zejména pplk. LAMAČ, plk. VACHTA, mjr. ČERNÝ, mjr. HRADIL, mjr. NESNÍDAL. Negativní úlohu sehrál v tomto období i pplk. SUCHÝ B., tehdejší tajemník přípravného výboru KSČ v Pohraniční stráží. I když není zatím ještě prověřena jeho činnost z tohoto období, zejména ve vazbě na činnost antisovětské skupiny na velitelství, je faktem, že jako delegát tzv. Vysočanského sjezdu dal impuls k přechodu na ilegální formy práce ve stranických organizacích na velitelství. Především tito příslušníci tvořili jádro nátlakové skupiny velitelství PS. Patřili k iniciátorům a organizátorům většiny protisovětských stanovisek a někteří se přímo podíleli aktivním způsobem na většině protisovětských činností, organizovaných v té době na velitelství PS. Ani politická správa PS a její vedení v srpnových dnech 1968 nesplnily úlohu řídicího stranicko politického orgánu. Nezvládly politickou situaci na velitelství PS a přijatými stanovisky orientovaly nižší stranicko politické orgány i základní organizace v protisovětském zaměření. Vedení politické správy PS neohodnotilo správně základní rysy nové, kvalitativně odlišné situace, vzniklé vstupem spojeneckých vojsk na naše území a nadále pojmalo řídicí úlohu politické správy pasivně, obranářsky, jako v předsrpnovém období. V tom tkví jedna z podstatných příčin, proč vedení politické správy PS proti antisovětským projevům veřejně nevystoupilo, ustupovalo před jejich tlakem a nechalo se dotlačit pravicově oportunistickými silami k veřejným protisovětským prohlášením. Svoji negativní úlohu zde nepochybně sehrály osobní vlastnosti vedoucích funkcionářů, zejména nedostatek odvahy vystoupit proti

agresivitě protisovětských elementů na velitelství, zorganizovat a aktivizovat zdravé stranické jádro komunistů velitelství Pohraniční stráže.

Ztrátu řídicí úlohy politické správy PS dokazuje i skutečnost, že v srpnových dnech se spoluřídícím stranickým orgánem stal přípravný výbor KSČ Pohraniční stráže, ačkoliv mu toto postavení nenáleželo. Z některých dokumentů tohoto období (např. pokynů tajemníka přípravního výboru ze dne 21.8.1968 ke zjištění stanoviska na svolání tzv. mimořádného sjezdu KSČ, pokynů velitele Pohraniční stráže a tajemníka přípravního výboru brigádám Pohraniční stráže k práci s referátem ŠILHANA) lze vysledovat v některých momentech dokonce dominující řídicí postavení přípravního výboru.

Vedení politické správy neprokázalo ve složité situaci schopnost správné, samostatné orientace. Nekriticky přijímalo protisovětské, nacionálně zaměřené směrnice vyššího stranicko politického orgánu (šířené zejména celoarmádním přípravným výborem a jeho předsednictvem) a přenášelo je i ono na podřízené stupně. V řídicí práci politické správy, zejména v prvních dnech, je příznačná pasivita, váhavost a vyčkávání na další vývoj situace. To m.j. umožnilo protisovětským silám na velitelství uchopit politickou iniciativu. Někteří pracovníci politické správy se aktivně podíleli na formování protisovětských stanovisek (pplk. SOGA). Politická správa zabezpečovala distribuci přijatých rezolucí k brigádám i do veřejnosti. Politická správa vyjádřila podporu přípravě tzv. Vysočanského sjezdu, zabezpečovala i přípravu některých delegátů na jeho jednání. Přijala prohlášení, ve kterém se ztotožňuje s jeho usnesením a dává podporu nově zvolenému ÚV KSČ. Současně vydává pokyn nižším stranicko politickým orgánům a ZO KSČ, aby projednaly výsledky mimořádného sjezdu a seznámily

s jeho obsahem komunisty i bezpartijní. Vedle toho, na základě pokynů z HSP ČSLA organizuje opatření k finančnímu zabezpečení činnosti nového ÚV KSČ (vybírání členských příspěvků s měsíčním předstihem).

Z iniciativy politické správy PS je udržován v těchto dnech styk s některými závody v obvodě Prahy 5 a dalšími. I když tyto styky byly zdůvodňovány snahou získat poznatky o situaci ve městě, ověřit si pravdivost šířených polopravd a panických zpráv, zůstává skutečností, že jejich charakteristickým rysem bylo vzájemné utvrzování v protisovětských postojích a šíření politicky nesprávných stanovisek velitelství PS do veřejnosti. Obdobný charakter mělo i politickou správou organizované spojení s redakcí čsl. televize, rozhlasu a některými redakcemi denního tisku (Rudé právo).

Negativní úlohu sehrála redakce časopisu Stráž vlasti, která projevila do té doby nevídanou antisovětskou aktivitu. Její činnost se v ničem nelišila od tehdejší hysterie masových sdělovacích prostředků. Rozvíjela se prakticky bez jakéhokoliv vlivu politické správy. V průběhu srpnových dnů vydala čtyři zvláštní extrémní čísla Stráže vlasti, jejichž obsah vybičovával nejen emotivní stavy v sestavě vojska, ale i mimo ni.

Politická správa PS nesprávně orientovala činnost Pohraniční stráže i svým stanoviskem k výsledkům moskevského jednání. Dokladem toho je prohlášení přijaté 29.9.1968 na společné schůzi přípravného výboru KSČ, kontrolní a revizní komise KSČ, vedení politické správy a velení Pohraniční stráže. Odsuzuje se v něm vstup spojeneckých vojsk na území ČSSR, uznává právoplatnost tzv. Vysočanského sjezdu, vyslovuje se k dané situaci jako nutné politické realitě, s níž však se nelze vnitřně smířit.

Prohlášení publikované do sestavy, projednávané v ZO KSČ, sehrálo svou velmi negativní úlohu při formování postojů příslušníků Pohraniční stráže. Po srpnovém plénu ÚV KSČ pro vývoj politické situace v oblasti názorů a postojů bylo příznačné depresivní přijímání výsledků moskevských jednání, útlum veřejných antisovětských projevů, zároveň postupná názorová diferenciacie v Pohraniční stráži. Postoje této doby lze charakterizovat jednak jednoznačným odmítáním zásahu spojeneckých vojsk, na druhé straně nesouhlasem s vojenským zásahem spojeneckých vojsk, zároveň však přijetím východisek nastíněných srpnovým plénem ÚV KSČ. Jednotlivci i skupiny začínají klást otázky k předcházející činnosti stranického a státního aparátu.

Začátkem září 1968 se velení Pohraniční stráže a vedení politické správy distancují od antisovětské hysterie srpnových dnů na velitelství; neodvolávají svá stanoviska ze srpnových dnů veřejně, ale mají snahu v postupně se uklidňující atmosféře orientovat sestavu v duchu východisek nastíněných srpnovým plénem ÚV KSČ a ke zpevnění ochrany státní hranice jako přínosu Pohraniční stráže k normalizaci situace. Přesto, že závěry ze srpnového pléna byly stranickou organizací Pohraniční stráže přijaty jako východisko ze vzniklé situace, protisovětské tendence v sestavě i v tomto období setrvávají. Charakteristickým rysem je však postupný přechod od emocionálního k rozumovému hodnocení celé situace. Stranicko politické orgány v souladu se základní orientací politické správy PS se snaží působit na formování pozitivních postojů komunistů i nestraníků k politice strany; negativně však působí nejednotnost v názorech a ve vystupování některých pracovníků politické správy zejména z ideologického úseku. Na jednotkách prvního sledu je oporou reálného prosazování přijaté linie převážná část velitelů pohraničních rot.

V období října a listopadu 1968 jsou velením a vedením politické správy Pohraniční stráže organizována dílčí opatření na pomoc správné politické orientaci velitelství i sestavy; tato napomohla k určité (i když nevýrazné) diferenciaci zejména mezi vojáky z povolání. Ke konci října 1968 se koná porada velitelů brigád a ZVP. Velení a vedení politické správy Pohraniční stráže v návaznosti na závěry z porady u ministra národní obrany a na základě vlastního poznání, ve vystoupení velitele Pohraniční stráže, zaujaly pozitivní postoj k situaci. Přes neobjektivní a omluvný tón v hodnocení postojů Pohraniční stráže v období srpna, byla základní orientace správná, mimo jiné byl vytyčen požadavek provedení analýzy celého období od ledna 1968 jako předpokladu správného zaměření další činnosti Pohraniční stráže.

Na shromáždění příslušníků velitelství Pohraniční stráže dne 30.10.1968 vedle pozitivních postojů, uvedených na poradě s veliteli brigád, zaujal velitel stanovisko a odsoudil i adresně některé jednotlivce z velitelství a jejich extrémní činnost z období srpna. Závěry z obou jednání byly pokrokem a z části kladně ovlivnily situaci jak na velitelství Pohraniční stráže, tak u podřízených brigád.

Přitom však:

- hodnocení činnosti Pohraniční stráže v srpnových dnech bylo neobjektivní a únikové (viz vystoupení velitele na poradě velitelů brigád);
- hodnocení, zejména činnosti pravicové, protisovětské skupiny na velitelství, bylo neúplné a povrchní, hodnocení případu plk. ČASTULÍKA neuspokojivé;
- nebylo zaujato sebekritické stanovisko k postojům a vlastní činnosti velení v období srpnových dnů.

Přes správně vytyčené požadavky na orientaci (směrem k analýze angažovanosti) tím prakticky dochází k vytvoření precedentu pro zamlžování případů, porušení řádů a rozkazů a nezákonností u velitelství Pohraniční stráže a v celé sestavě; to dotvrzuje další vývoj.

Politická situace na velitelství Pohraniční stráže v období před listopadovým zasedáním ÚV KSČ byla charakterizována jistou snahou politické správy řešit problémy, které na velitelství vznikly v období srpnových dnů; cestou ZO KSČ orientovat komunisty na prosazování závěrů srpnového pléna ÚV KSČ. To se však nepodařilo protože:

- nebyl veden otevřený politický boj na odhalení a rozbití pravicové skupiny na velitelství Pohraniční stráže, která měla pevné politické pozice ve výboru ZO KSČ štábu;
- nebylo důsledně započato s řešením případů nezákonností a porušení řádů.

Odrzem toho je politická dezorientace, která pokračovala u části pracovníků velitelství (zejména štábní ZO KSČ stála i nadále na pravicově oportunistických pozicích). Ukazuje se, že politická správa neměla v tomto období ještě dostatek sil vnitřních a také podpory prosadit realizaci správné politické linie na velitelství Pohraniční stráže.

Pravicově oportunistické tendence se projevují v celé sestavě Pohraniční stráže; důkazem toho jsou i odmítavé postoje některých ZO KSČ k závěru aktivu starých komunistů, který se konal v říjnu 1968 v Libni (Čechie) a k jiným politickým událostem tohoto období.

V srpnových dnech 1968 vyvrcholil i v Pohraniční strážce rozkladný proces postupně narůstající v celém polednovém období.

V obsahu politického vedení byl narušen princip proletářského internacionalismu, převládly nacionalistické a antisovětské tendence. V práci stranické organizace Pohraniční stráže a jejím životě byly potlačeny základní principy. V odborném řízení, zejména na vyšších stupních, byl narušen princip nedílné velitelské pravomoci, řada činností rozvíjená v těchto dnech představovala vážný rozchod se základními vojenskými řády a některé z nich byly svým charakterem protizákonné.

Při hodnocení činnosti Pohraniční stráže jako celku i úlohy jejích řídicích velitelských i stranicko politických orgánů nelze nebrat v úvahu vlivy rozkladných proudů působících v polednovém období, zejména dezorientační vliv nemarxistického prohlášení předsednictva ÚV KSČ ke vstupu spojeneckých vojsk na naše území. Jím byl dán základ pro vznik všeobecné protisovětské hysterie, která zasáhla i Pohraniční stráž.

Velitelské ani stranicko politické orgány neprokázaly schopnost zaujímat třídně vyhraněné postoje, v jejich duchu pevně vést nižší stupně velení a politického vedení.

Vývoj událostí v srpnových dnech byl logickým vyvrcholením nežádoucího politického vývoje vojska v předsrpnovém období, výrazem slabosti odborného a politického vedení při jeho ovlivňování. Nezásadovost, taktizování, postupný ústup těchto orgánů před tlakem pravicových sil v polednovém období, vyústil v srpnových dnech ve všeobecné znehodnocení jejich politické autority a objektivně vedl k jejich splnutí s politickou platformou těchto sil. Tato skutečnost negativně ovlivnila situaci vojska.

V Pohraniční strážích i v těchto podmínkách působili jednotlivci (skupiny), kteří nepodlehli protisovětské hysterii, ale neprokázali schopnost otevřeně vystupovat

a situaci výrazně ovlivnit. Jedna z příčin byla, že se tomuto zdravému jádru nedostalo podpory ze strany řídicích, politických a odborných orgánů. Přesto však sehrálo pozitivní úlohu, především v tlumení nejextrémnějších postojů a projevů.

V období od srpna do listopadu, kdy se konalo zasedání ÚV KSČ v roce 1968, bylo v Pohraniční stráží dosaženo určité normalizace v plnění úkolů. Snaha o prosazení správné politické orientace však nebyla spojována s konkrétním vyvozováním politických a služebních závěrů vůči těm, kteří v srpnových dnech porušili zákony, rozkazy a stanovy strany. Ze strany velení Pohraniční stráže není snaha otevřeně přiznat vlastní podíl na politické dezorientaci a porušování rozkazů; tento postoj ovlivnil nežádoucím směrem podřízené stupně velení.

Proti pravicově oportunistickým tendencím, tím méně proti jejím nositelům uvnitř Pohraniční stráže, není veden ani otevřený ideový boj. Tento stav působí negativně na proces diferenciací, neboť nejexponovanější pravicoví oportunisté zůstávají na svých pozicích. Vzhledem k tomu, že Pohraniční stráž stojí před listopadovým plénem ÚV KSČ názorově jen nevýrazně diferencovaná a ještě méně sjednocena na platformě marxismu a proletářského internacionalismu.